

Список використаних джерел:

1. Брыжко В.М., Цимбалюк В.С., Орехов А.А., Гальченко О.Н. Будущее и информационное право / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Р.А. Калюжного, д-ра экон. наук, проф. М.Я. Швеца. – К.: Интеграл, 2002.
2. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
3. Іванов В.Ф., Мелешенко О.К. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування. – К.: ІЗМН, 1996. – 180 с.
4. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: Автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.09) / НАВСУ. – К., 2003. – 19 с.
5. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
6. Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: Станом на 1 січня 2001 р. / Упоряд. С.Е. Демський; Відп. ред. С.П. Павлюк. – К.: ЮрінкомІнтер, 2001.
7. Стеценко Ю.В. Особливості порушення кримінальної справи за повідомленнями засобів масової інформації // Держава і право. – 2003. – Вип. 20.

НОВОСАД Ю. О.,

кандидат юридичних наук,
начальник управління нагляду
у кримінальному провадженні
(Прокуратура Волинської області)

УДК 343

**ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ
У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ**

У статті здійснено аналіз діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам у сфері виконання покарань, визначено основні проблемні моменти з цих питань, а також сформульовано науково обґрунтовані шляхи удосконалення правового механізму з означеної тематики дослідження та доведена необхідність подальшого здійснення прокурорського нагляду в органах і установах виконання покарань у контексті змісту сучасних правових реформ в Україні.

Ключові слова: запобігання, прокуратура, злочин, діяльність, органи виконання покарань, установа виконання покарань, персонал, засуджений.

В статье осуществлен анализ деятельности прокуратуры как субъекта предупреждения преступлений в сфере исполнения наказаний, определены основные проблемные моменты по этим вопросам, а также сформулированы научно обоснованные пути совершенствования правового механизма по указанной тематике исследования и доказана необходимость дальнейшего осуществления прокурорского надзора в органах и учреждениях исполнения наказаний в контексте содержания современных правовых реформ в Украине.

Ключевые слова: предотвращение, прокуратура, преступление, деятельность, органы исполнения наказаний, учреждение исполнения наказаний, персонал, осужденный.



In the article the analysis of the prosecution as the subject of crime prevention in the penitentiary, the basic problematic aspects of these issues and formulated scientifically based ways to improve the legal framework of the abovementioned research subjects and necessity of further implementation of Public Prosecutions in the organs and institutions of Sentences content in the context of modern legal reforms in Ukraine.

Key words: *prevention, Prosecutor's Office, crime, activity, penal authorities, prisons, personnel, condemned.*

Вступ. Результати аналізу діяльності прокуратури у сфері виконання покарань показують, що однією із обставин, які сприяють вчиненню злочинів і правопорушень в органах та установах виконання покарань, є неналежний рівень відомчого контролю та прокурорського нагляду. У такій ситуації, без сумніву, слід не тільки і не стільки здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності зазначених видів діяльності, скільки довести на всіх рівнях (доктринальному, нормативно-правовому та практичному) необхідність залишення цих функцій, зокрема прокурорського нагляду за кримінально-виконавчою діяльністю, за відповідними, визначеними у законі суб'єктами. Такий висновок ґрунтується на сучасному стані реалізації завдань і мети кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК) та впливає із змісту причинно-наслідкових елементів механізму вчинення повторних злочинів засудженими у ході відбування кримінальних покарань, питома вага яких у загальній структурі злочинності складає щорічно більше 25% [1].

Саме ці аспекти й зумовили вибір теми і предмета цього дослідження, а також його головного завдання – довести потенційну життєдіяльність прокурорського нагляду у сфері виконання покарань у контексті змісту реформ, що здійснюються в цілому у системі прокуратури України.

Як показало вивчення наукової та навчально-методичної літератури, питаннями підвищення ефективності діяльності прокуратури у сфері боротьби із злочинністю досить плідно займаються науковці як прокурорського нагляду, так і кримінологи. Зокрема, у цьому контексті потужне доктринальне підґрунтя створили такі науковці, як В.С. Бабкова, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, М.М. Говоруха, В.М. Гусаров, Л.М. Давиденко, О.М. Джужа, В.В. Долежан, Л.С. Жиліна, І.М. Козьяков, О.Г. Колб, М.В. Косюта, Т.В. Корнякова, В.В. Кулаков, М.Й. Курочка, М.П. Курило, О.М. Литвинов, О.М. Литвак, М.І. Мичко, М.В. Руденко, Г.П. Середа, М.І. Скригонюк, Є.О. Шевченко та ін.

Поряд із цим, в умовах проведення правової реформи в Україні, а також суттєвого підвищення рівня злочинності в останні роки (2014–2016) [1] питання щодо підвищення рівня ефективності та місця прокуратури у системі суб'єктів боротьби із злочинністю вивчені недостатньо, а тому потребують активізації наукових розробок у зазначеній сфері суспільних відносин, що й стало вирішальним при визначенні предмета даного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам у сфері виконання покарань та доведення потенційної життєдіяльності прокурорського нагляду у сфері виконання покарань у контексті змісту реформ, що здійснюються в цілому у системі прокуратури України.

Результати дослідження. Як встановлено у ході цього дослідження, органи прокуратури, реалізуючи функцію здійснення нагляду за додержанням законів у місцях та установах застосування заходів примусового характеру, попереднього ув'язнення й виконання покарань приділяють увагу забезпеченню конституційних прав громадян, запобігання катуванням та іншому жорсткому поведженню із затриманими, ув'язненими та засудженими. Зокрема, упродовж 2015 року зазначені питання вивчалися прокурорами обласного рівня у ході наглядових перевірок та працівниками галузевого управління Генеральної прокуратури України, зокрема під час виїздів до Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Луганської, Полтавської, Сумської, Херсонської та інших областей [2, с. 128]. Насамперед



прокурори реагували на порушення, які пов'язані із жорстоким поводженням або можуть призвести до катувань, такі як незаконне затримання, тримання осіб в умовах, які мають ознаки нелюдського поводження, неналежне медико-санітарне забезпечення тощо. Загалом за результатами проведених органами прокуратури перевірок за наслідками розгляду внесених у поточному році документів реагування до дисциплінарної відповідальності притягнуто понад 2,2 тис. посадових осіб слідчих ізоляторів кримінально-виконавчої служби [3, с. 129]. Крім того, з установ попереднього ув'язнення, карцерів, дисциплінарних ізоляторів та приміщень камерного типу установ виконання покарань звільнено 174 незаконно утримуваних особи.

Результати проведених перевірок також засвідчили, що в установах ДКВС України факти тортур та іншого жорстокого поводження не мають поширеного характеру і, як правило, допускаються лише в одиничних випадках. За результатами їх розгляду в 3913 випадках у 2015 р. у порушенні кримінального провадження відмовлено за відсутністю складу злочину. Крім цього, у провадженні слідчих перебувало 144 кримінальних провадження, з яких 61 порушено протягом 2015 р. За результатами розслідування справ зазначеної категорії направлено до суду 73 провадження стосовно 131 особи, у 42 провадженнях досудове розслідування триває [2, с. 129].

За наслідками вивчення стану підтримання державного обвинувачення у справах про злочини, пов'язані із застосуванням працівниками правоохоронних органів насильства, катувань, нелюдським чи таким, що ображає особисту гідність потерпілого поводженням, встановлено, що упродовж тільки 2015 р. судами загалом розглянуто 62 справи стосовно 114 осіб про злочини, пов'язані із застосуванням працівниками правоохоронних органів насильства, катувань, нелюдським чи таким, що ображає особисту гідність потерпілого поводженням. У вказаних провадженнях 73 особи засуджено: 36 – до реального позбавлення волі, 2 – до обмеження волі, 1 – до штрафу, 1 – до арешту, 29 осіб звільнено від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, 4 – звільнено від відбування покарання у виді обмеження волі з випробуванням на підставі ст. 75 КК України [2, с. 129]. Додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю призначено 70 особам та 39 осіб позбавлено спеціальних звань.

Загалом упродовж 2015 р. внесено 13 тис. 250 документів прокурорського реагування, за результатами розгляду яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 8 тис. 620 посадових осіб. З установ попереднього ув'язнення, карцерів, дисциплінарних ізоляторів та приміщень камерного типу установ виконання покарань за ініціативи прокурора звільнено 198 незаконно утримуваних осіб [2, с. 130]. У цілому за результатами проведених перевірок прокурорами внесено 450 документів реагування, за наслідками розгляду яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 186 службових осіб ДКВС України та органів МВС України. Результати перевірок прокурорами обласного рівня розглянуто на міжвідомчих нарадах за участі керівників регіональних управлінь ДПтСУ, МВС України та охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій [2, с. 131].

Показовими в цьому контексті є результати прокурорських перевірок в органах та установах виконання покарань ДКВС України [2, с. 119]. Так, перевіркою додержання конституційних прав ув'язнених під варту і належних умов їх тримання у Київському слідчому ізоляторі, проведеною Генеральною прокуратурою України у 2015 р., виявлено численні порушення конституційних прав ув'язнених під варту та засуджених. Зокрема, санітарно-епідеміологічний стан установи не відповідає вимогам ст. ст. 4, 7, 22 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та ст. 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Камери установи потребують проведення капітального ремонту. Вентиляція працює неефективно. Площа в камері для однієї взятої під варту особи значно менша від установлених 2,5 кв. м, а в деяких камерах – менше ніж 1,5 кв. м. Крім того, більшість із них захарашена особистими речами ув'язнених під варту. У камерних приміщеннях режимних корпусів № 1, 2, 3, де загалом тримається понад 2000 осіб, стіни та стеля вкриті пліснявою, гігієнічне покриття підлоги має значні дефекти, у решті – взагалі відсутнє,



санітарний стан не відповідає умовам тримання. Постільна білизна в'язням в установі не видається, а отримується від близьких родичів, прання та сушіння її здійснюється ув'язненими під варту безпосередньо в камерах – за наявності на території СІЗО пральні. Камери, де тримаються засуджені, які прямують транзитом, та карцери розміщені у напівпідвальних приміщеннях, що суперечить національному законодавству та положенням п. 18.2 Європейських пенітенціарних правил. Трубопроводи інженерних мереж усіх корпусів СІЗО застарілі та зношені, унаслідок чого не забезпечують виконання притаманних їм технічних функцій і завдань. У харчоблоці санітарно-технічний стан усіх приміщень незадовільний, вони потребують ремонту, на момент перевірки не функціонувало холодильне обладнання. Персонал, який працює на харчоблоці, не забезпечений санітарним одягом, у 13 із 19 осіб відсутні особові медичні книжки. В інших відсутні дані про лабораторно-бактеріологічні дослідження на інфекційні захворювання, що є порушенням вимог ст. ст. 17, 26 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та може призвести до спалаху епідемії. Зазначені умови тримання взятих під варту осіб є незадовільними і свідчать про системне невиконання адміністрацією СІЗО положень ст. 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та вимог ст. ст. 1, 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо заборони нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження з людьми.

Установлено численні порушення вимог ст. ст. 6, 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо роздільного тримання різних категорій взятих під варту осіб та засуджених. Зокрема, ув'язнені, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів середньої тяжкості, продовжують триматися з обвинуваченими за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Такі порушення мали місце при розміщенні ув'язнених у 19 камерах. Крім того, у порушення вимог ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» ув'язнені, які раніше не відбували покарання у місцях позбавлення волі, тримаються разом з особами, які раніше відбували покарання у виправних установах. Попри заборону надання будь-яких пільг чи переваг особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, що передбачено ст. 6 Закону України «Про попереднє ув'язнення», у 33 камерах спальних місць більше, ніж фактична кількість утримуваних осіб. Водночас в інших 14 камерах понад 30 осіб трималися без спального місця.

Викликає суттєві зауваження організація виховної роботи з неповнолітніми, чим порушено вимоги ст. 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Так, у камерах, де перебувають неповнолітні, виявлено нагромадження сміття, павутиння, недопалки цигарок, гральні карти. У зошитах для навчання – малюнки та надписи, що несуть у собі інформацію насильницького й еротичного характеру. Журнали обліку про проведену соціально-виховну роботу з неповнолітніми ведуться формально. Крім записів про проведення профілактичної бесіди, інші дані щодо педагогічної роботи з урахуванням їх віку, фізичного розвитку, закладності відсутні.

Не забезпечується виконання вимог Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» щодо надання належної та своєчасної медичної допомоги при профілактиці і лікуванні ув'язнених осіб. Так, у медико-санітарній частині СІЗО відсутні дефібрилятор та електровідсмоктувач, хірургічне обладнання. У жодному з медичних кабінетів режимних корпусів немає препаратів, які застосовуються при проведенні невідкладної допомоги – серцево-легеневої реанімації. У зв'язку із відсутністю чергового лікаря в нічні години та у вихідні відсутнє належне спостереження за 12 важкохворими ув'язненими під варту, які потребують постійного медичного нагляду. Стурбованість викликає стан організації лікувально-профілактичної роботи в установі. Зокрема, результати медичних оглядів ув'язнених під варту фіксуються формально, до того ж у документах з організації перевірки постів, без зазначення їх конкретних наслідків та вжитих заходів.

У порушення вимог ст. 9 Закону України «Про лікарські засоби» не здійснюється вхідний контроль якості лікарських препаратів, недостатня площа приміщень для належного їх зберігання з урахуванням токсикологічних, фармакологічних груп та властивостей. При цьо-



му, незважаючи на припис, внесений у листопаді 2011 р. Державною інспекцією з контролю якості лікарських засобів у м. Києві, до сьогодні керівництвом СІЗО не визначено уповноважену особу, відповідальну за вхідний контроль якості лікарських засобів.

Стан профілактики та боротьби з туберкульозом у СІЗО у порушення вимог ст. 12, 17 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» перебуває на неналежному рівні. Зокрема, діагноз туберкульозу легенів ув'язненим під варту встановлюється лише на підставі рентгенологічного обстеження, без проведення відповідного дослідження на наявність збудника туберкульозу. Не ведуться відповідні форми обліку, чим порушено вимоги наказу МОЗ України «Про затвердження форм первинної облікової документації і форм звітності з туберкульозу та інструкцій щодо їх заповнення» від 2 вересня 2009 р. № 657 [2, с. 122].

Отже, проведений аналіз змісту та реалізації на практиці функцій прокуратури щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян, дає підстави констатувати, що в сучасних умовах скасовувати цей вид нагляду підстав немає. Більше того, навіть при низькій у деяких випадках ефективності наглядово-прокурорської діяльності в УВП і СІЗО її роль та місце у системі суб'єктів спеціально-кримінального запобігання злочинам, зокрема, виходячи із змісту ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», є визначальною.

Поряд із цим слід зазначити, що окремою проблемою у цьому контексті є здійснення правозастосовчих та організаційних запобіжних заходів, що здійснюються прокуратурою відносно осіб, звільнених із місць позбавлення волі та обмеження волі. Суть її, зокрема, полягає у тому, що ні в ст. 121 Конституції, ні в ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», ні в інших законах («Про пробацію» [4], «Про адміністративний нагляд» [5] та ін.) мова про здійснення прокурорського нагляду за колишніми засудженими не ведеться, позаяк на сьогодні функції так званого «загального нагляду» прокуратура позбавлена. Виходячи із цього та враховуючи, що зазначене питання не відноситься до предмета і завдань цього дисертаційного дослідження, можна констатувати, що це має бути окремим науковим дослідженням, яке, зокрема, має й дати кінцеву оцінку й щодо необхідності збереження у чинному законодавстві України функції прокуратури щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян. При цьому слід визнати, що вирішення цієї проблематики є первинним завданням, яке, у свою чергу, зумовить необхідність вирішення й іншого змістовного завдання діяльності прокуратури – запобігання злочинам. Додатковим аргументом, що підтверджує необхідність такого підходу, є дані, що характеризують стан рецидивної злочинності в Україні. Зокрема, якщо у 2002 р. (першому звітному році після прийняття у 2001 р. КК України) у структурі загальної злочинності рецидив злочинів складав 22,5% (у 2001 р. – 21,7%) [6, с. 49], то у 2014 році – 27,1% (у 2013 р. – 27,9%) [6, с. 34].

Таким чином, незважаючи на те, що правозастосовні та організаційні запобіжні заходи прокуратури в процесі нагляду за виконанням покарань цим державним правоохоронним органом та одночасно суб'єктом спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в окремих випадках здійснюються на низькому рівні та малоефективно, її роль у системі державного контролю та запобіжної діяльності має підвищуватись та посилюватись, позаяк досі в Україні альтернатив для неї не створено, а проводити експерименти у цьому напрямі у сучасних правових реаліях нашої держави небезпечно та безвідповідально. Як у зв'язку із цим правильно зробив висновок Р.В. Лемак, цілком очевидно, що наявність обмежень у деяких правових і законних інтересах засуджених як громадян держави не повинно тягти автоматичного обмеження в засобах охорони їх правового статусу. Навіть навпаки – чим більше обмежень у правовому статусі засуджених, тим різноманітнішими повинні бути засоби його забезпечення і тим ефективніше вони повинні діяти [7, с. 9]. До того ж, як зауважив А.П. Степанюк, відступ від закону в ексекутивній діяльності адміністрації установ виконання покарань призводить до порушення прав і законних інтересів засуджених [9, с. 332].



Висновки. Отже, аналіз чинного законодавства України, практики його реалізації, зокрема органами прокуратури, а також результати вивчення літературних джерел з означеної проблематики дають можливість стверджувати, що діяльність прокуратури є стабільним фактором процесу не тільки виконання та відбування кримінальних покарань, але й запобігання злочинам. При цьому попереджувально-наглядовий вплив із боку прокурора виступає стримувальною і водночас скеровуючою силою цього правового механізму задля забезпечення додержання і правильного застосування законів та запобігання будь-яким порушенням. До того ж, у прокуратури наявними є повноваження, які роблять її динамічною та такою, що усуває можливі розлади у механізмі державної влади та управління в Україні та збалансовує їх функціонування [7, с. 34–35].

Список використаних джерел:

1. Кулик О.Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції і прогноз // <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Дудко Є.В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є.В. Дудко ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2015. – 297 с.
3. Дудко Є.В. Участь прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності / Є.В. Дудко // Вісник прокуратури. – 2014. – № 8 (158). – С. 42–51.
4. Про пробацію : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
5. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 р. № 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.
6. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2014 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6 (178). – С. 23–35.
7. Лемак Р.В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань : [моногр.] / Р.В. Лемак. – Х. : Право, 2013. – 224 с.
8. Смирнов А.В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана / А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский. – Ашхабад : Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2012. – 175 с.

